

KUMUK TÜRKÇESİYLE TAHİR İLE ZÜHRE

Nuri YÜCE

Müslüman şark edebiyatında dramatik aşk destanları mühim bir yer tutar. Bunlardan Tahir ile Zühre, Ferhad ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Arzu ile Kanber, Kerem ile Aslı, Varaka ile Gülşah ve diğerleri birbirlerine gerçek sevgiyle bağlanmış âşıklardır. Bunlar, sadakat ve feragatda olağanüstü sabır ve metanet göstererek halkın gönlünde yer tutmuşlar, hatıraları nesilden nesile anlatılagelmiştir.

Başlangıçta halk edebiyatının mahsulü olan nesir ve nazım karışımı bu aşk hikâyeleri ve destanları sözlü bir şekilde devam ederken zamanla yazıya geçirilmiş veya usta şairler tarafından bu konular işlenmiş böylece daha geniş ve daha farklı kültür çevrelerinde de okunan eserler olmuştur. Tahir ile Zühre de bunlardan biridir ve Türk boylarının pek çoğu arasında yaygın olarak bilinmektedir. Meselâ 15. yy Tatar edebî yadigârlarından Seyadi'ye ait *Babahan Destanı*'nin konusunu Tahir ile Zühre'den aldığını, meşhur Türkmen şairi Molla Nepes'in (1810-1862) *Zöhre-Tahir* adlı eserini yazarak en lirik şiirlerinin ilhamını bu dramatik aşk hikâyesinden aldığını hatırlamak bu konunun Türk kavimleri arasında ne kadar sevildiğini göstermeye yeter.

Biz şimdi burada, Tahir ile Zühre'nin Kumuk şivesiyle yayımlanmış nüshası üzerinde durmak istiyoruz.

Bu nüsha Buynaks'da 1926 yılında Hükümet Neşriyatı Matbaasında Arap harfleriyle 1.000 adet basılmıştır. Tercüme eden ve düzenleyen kişi Gazaniş şehriden Dağıstanlı Hacı Akay oğlu Abu Süfyan adında bir kimsedir. Eserin basım masrafları mütercim (Abu Süfyan) tarafından karşılanmıştır.

Bir aşk hikâyesi ve destanı olan Tahir ile Zühre'nin konusu özetle şöyledir:

Eski zamanda bir padişahın hiç çocuğu olmaz. Hekimler ve ilâçlar onun bu derdini tedavi edemezler. Padişahın vezirinin de çocuğu olmaz. Vezir de aynı dertten dolayı üzgündür.

Padişahın şehir dışında çok geniş ve güzel bir bahçesi vardır. Kim bu bahçede gezse bütün kaygı ve sıkıntılarından kurtulur, gönlü açılır.

Bir gün padişah ve vezir birlikte pazarda gezerken bir dervişin “kim bana bin altın verirse Allah da onun muradını versin” diye söylendiğini duyarlar. Padişah “bütün hekimleri ve ilâçları denedim derdime bir çare bulamadım., bir de bu dervişin hayır duasını alayım” diye düşünür ve bu dervişe bin altın verip onun hayır duasını alır. Sonra padişah ve vezir birlikte bahçeye gezmeye giderler. Gezerken bir ağacın altında beyaz elbiseli bir derviş görürler. Dervişin önünde kitaplar, elinde kâğıt ve kalem, bir şeyler yazmaktadır. Padişah dervişe “sen kimsin?” diye sorar. Derviş “ben falcıların üstadıyım, niyetinde ne olsa bilirim” diye cevap verir. Padişah dervişini denemek ister. Derviş kalemi padişaha verir ve gönlündeki niyetini tutmasını söyler, padişah da niyetini tutar. Derviş, vezire de aynı şeyi yapar. Sonra bunlardan birinin padişah ötekini vezir olduğunu ve her ikisinin de niyetlerinde birer çocuk istediklerini söyler.

Derviş koynundan bir elma çıkarır, bıçakla ikiye ayırıp yarısını padişaha, diğer yarısını da vezire verir. O gece yarım elmayı yiyip hanımlarıyla yatmalarını söyler. “Allah’ın izniyle doğacak çocuk, kız olursa adını Zühre, erkek olursa adını Tahir koyarsınız, büyüdükleri zaman onları birbirleriyle evlendirirsiniz, eğer onları birbirinden ayırırsanız başlarına türlü belâlar gelir ve destan olup söylenir” der. Padişah dervişe bin altın vermek isterken derviş gözden kaybolur.

O gece padişah ve vezir dervişin söylediklerini aynen yaparlar. Dokuz ay on gün sonra padişahın hanımı bir kız doğurur, adını Zühre koyarlar, vezirin hanımı da bir oğlan doğurur, onun adını da Tahir koyarlar. Çocuklar büyürken daima beraber oynarlar, birlikte hocaya giderler. Birbirleriyle kardeş olduklarını sanırlar. On yaşına geldiklerinde Zühre Tahir’e âşık olur. Bir süre sonra Tahir’de de aynı aşk başlar. Kardeş olmadıklarını öğrenirler. Zühre’nin şehir dışında bir bahçesi vardır. İki âşık her fırsatta oraya gidip birbirlerine aşk şiirleri söyleyerek hoş vakit geçirirler. On iki yaşında ikisi de saz çalmasını öğrenir. Nihayet on beş yaşına geldiklerinde saz çalıp şiir söylemekte çok ustalaşırlar.

Padişahın kıskanç ve haris bir Arap kölesi vardır. Bu köle gizlice Zühre’ye ilgi duymaktadır. Bir gün bahçede Tahir ile Zühre’yi gizlice gözetler ve gördüklerini Zühre’nin anasına anlatır, o da öfkelenip padişaha anlatır. Padişah yıllarca önceki dervişin sözlerini hatırlar ve Zühre ile Tahir’i evlendirmek ister, fakat Zühre’nin anası razı olmaz ve Zühre’nin mutlaka bir padişah oğluyla evlenmesini ister.

Bir gece Tahir düş görür. Bir kara it Tahir’in Zühre’ye gitmesini engeller, sonra bir de dişi it belirir, her ikisi birlikte Tahir’e saldırırlar. Tahir kaçır, itler kovalarlar. Tahir korkuyla uyanır.

Zühre'nin anası sihir yaptırıp padişahı Tahir'in aleyhine çevirir ve onu Zühre ile evlendirme fikrinden vazgeçirir. Padişah Tahir ile Zühre'nin birbirlerini görmelerini yasaklar. Zühre babasından, şehir dışında işlek bir yola bakan güzel bir köşk yaptırmasını ister. Padişah da yaptırır. Zühre orada yalnız dadısıyla birlikte yaşamaya başlar. Bir gün dadısından kendisinin Tahir ile görüşmesine asıl engel olanların Arap köle ile öz anası olduğunu öğrenir. Çok üzülür, günlerce ağlar. Öte yandan Tahir de Zührenin hasretiyle perişan olur. Sazını çalarak sokaklarda yanık türküler söyler, şiirleri dilden dile dolaşır.

Bir gün Tahir Zührenin köşkü altına gelip sazını çalıp türkü söyler. Zühre pencereyi açıp ona karşılık verir ve dadısından duyduklarını Tahir'e anlatır. Bunları bu hâlde görenlerden biri gelip Arap köleye haber verir, Arap köle de hemen padişaha söyler. Padişah asker yollar. Askerler Tahir'i Zühre'nin köşkü yanında Zühre'yle konuşurken suç üstü yakalarlar. Padişah cellâda Tahir'i öldürmesini emreder, fakat vezirler, âlimler araya girip Tahir'in kanını bağışlamasını dilerler. Padişah da Tahir'i öldürtmez, fakat Mardin şehrine sürdürür ve orada zindana attırır.

Tahir zindanda yedi yıl kalır. Bu zaman zarfında yanık ve hasret dolu şiirler söyler.

*Günler geçer yılama-Kaygı kaçar yılama
Bu kapıyı begitgen - Bir gün açar yılama.*

Tahir'in şiirlerini zindanın penceresinden duyanlar defterlerine yazarlar.

Zühre ise Tahir'in hasretiyle gece gündüz ağlayıp hasta olur. Derdini yalnız dadısıyla konuşabilir. Bir gün Zühre'nin köşkünün yanına bir kervan gelip konar. Zühre kervandakilere:

*Göçmege kervanmusuz? Dertlege darmanmusuz?
Kaygısı köp Tahir'den Bir habar alğanmusuz?* diye sorar.

Kervanda bulunan bir ozan sazını alıp Zühreye şöyle cevap verir:

Sevdüger biz barıbiz Yat yurtlağa barıbiz

Tahir'ing kimdir seni? Yok andan habarımız. Kervan göçüp yedi gün sonra Mardin'e gelir, tesadüfen Tahir'in bulunduğu zindanın yanında konar. Zindanın penceresinden kervanı gören Tahir sazını çalıp şu türküyü söyler:

Kervan geldi naz bulan Kondular avaz bulan

Men Zuhramdan ayrıldım Yıbanaman saz bulan. Kervandaki ozan bu sesi duyar ve sazıyla cevap verir.

Sazıng kâr etdi mağa Yuregim köydü sağa

Kim ikeniñ bileyim Atıñı söyle mağa.

Tahir: *Atım kıyınlı meni Kaygımnı yokdur sanı*

Zuhranı iyisi bar Kayda gördüğüz anı? diye sorar.

Kervandaki ozan: *Etme sen özüngnü zar Tutma yuregingni tar*

Yolda yolukğan edik Zuhranı salanı bar der.

Tahir bunu duyunca heyecanlanır ve bayılıp düşer. Ayıldığı zaman kervandakilere birkaç haber sormak için pencereden dışarı bakar fakat kervan çoktan oradan göçüp gitmiştir. Çok üzülen Tahir abdest alıp iki rekât namaz kılar ve Allah'a "Yusuf peygamberi yedi yıl sonra zindandan, Yunus peygamberi kırk gün sonra bahğın karnından kurtardın. Beni de bu zindandan kurtar ve hasretime kavuştur!" diye yalvarır. Yatsı vaktinde zindanın kapısı açılır. Hızır aleyhisselâm yedeğinde bir kara atla içeri girer. "Allahu Taala senin duanı kabul etti. Bu zindandan kurtulup Zühre'yi göreceksin. Kalk bu ata bin!" der. Tahir ata biner, ikisi yola çıkar. Tahir bir an uyuklar, gözünü açınca Zühre'nin köşkünün yanında olduğunu görür. Köşkün pencereleri kapalıdır. Tahir sazını alıp bir türkü söyler:

Uyan hey Zuhra Hanım

Dertlerime dermanım

Görset bir gül yüzüngnü

Kurban iteyim canım

Aç terezengni Zuhra

Bek hasretmen görmege

Bir görmak uçun seni

Hazırmen can bermege

Yetti yıl kaldım Zuhra

Görmege bolmay seni

Göz aldıñdan tayğan soñ

Unutğanmusan meni?

Bu sırada uykuda olan Zühre düşünde Tahir'in geldiğini görür. Uyanınca Tahir'in sesini duyar, sevinir. Tahir perişan bir hâlde olduğu için Zühre ona bin altın verip kendisine elbise vb. almasını söyler. Tahir dadısının evine gider. Yıkayıp temizlenir, dinlenir. Birkaç gün sonra Zühre Tahir'e dadısıyla bir mektup gönderir ve Tahir'in gece köşk yanına gelmesini ister. Tahir de sazını alıp Zühre'nin köşküne gider. İki sevgili artık her gece köşk yanında konuşurlar. Bu buluşma kırk gece devam eder. Bir gece Zühre ve dadısı köşkün penceresinden Tahir'i urgan ile yukarıya ev içine alırlar. Bu hâdiseyi Tahir dadısına anlatır, dadısı Tahir'e bu işin tehlikeli olduğunu söyler ve onu uyarır.

Bir gece Tahir düşünde dört yanının kara itler tarafından sarıldığını ve onlardan kurtulamadığını görür. Bir tehlike geleceğini hisseder. Birkaç gün Zühre'ye gitmez. Sonra hasretine dayanamayıp gene gitmeye başlar. Bu arada padişahın Arap kölesi Tahir'in geldiğini, geceleri Zühre ile buluştuğunu haber

alır ve derhal padişaha bu haberi duyurur. Padişah öfkelenip Tahir'i gece yakalatmak için adamlarını ve askerlerini yollar. Askerler Tahir'i köşkün altında görüp ona hücum ederler. Tahir onlardan birçoğunu öldürür, birçoğunu yaralar. Padişahın adamları padişahın yardımcı kuvvet isterler. Padişah beş yüz kişi gönderir. Bunlar da Tahir'i yakalayamazlar. Bunun üzerine padişah bin asker ile kendisi gelir. Fakat yine de Tahir'i tutamazlar. Bu sırada Zühre penceresinden olanları seyretmektedir. Bir ara Tahir'e "sen babama teslim ol, ben seninle evlenmek için babamı razı ederim" der. Tahir de bu söz üzerine padişaha teslim olur. Fakat padişah cellâda Tahir'in boynunu vurmasını emreder. Vezirler, âlimler padişahdan Tahir'i affetmesini dilerler. Padişah Tahir'i öldürtmez, fakat serbest de bırakmaz. Üstü açık bir sandık yaptırır. Tahir'in elini ayağını bağlayıp bu sandığın içine koyarlar, sandığı da bir sal üstüne bağlayıp Şat denen suya atarlar.

Şat ırmağının aşağı kenarında Göl Han adında bir hükümdarın kalesinin bulunduğunu Zühre bilmektedir. Derhal Göl Han'ın kızına bir mektup yazıp dadısına verir. Dadı bir adama yüz altın verip mektubu acele Göl Han'ın kızına ulaştırmasını ve mektubun cevabını getirince yüz altın daha vereceğini söyler. Adam atla derhal yola çıkar. Zühre mektupta Tahir'in Şat suyuna bir sandık içinde atıldığını yazmakta ve kurtarılmasını rica etmektedir. Mektubu götüren ath adam bir kadın vasıtasıyla mektubu Göl Han'ın kızına ulaştırır.

Tahir suda üç gün üç gece gider. Şat suyu kenarında Göl Han'ın bir bahçesi vardır. Hanın kızları o bahçede gezinti yaparlar ve suyu gözetlerler. Suda bir sal görürler ve ona şiirle seslenirler. Tahir bunu duyunca o da şiirle şöyle cevap verir:

Mingenim takta para Bilmeymen kayda bara
Bir iman ehli yokmu Etmeğe mağa çara?

Kızlar hemen Tahir'i sudan çıkarıp kaleye alırlar. Zühre'nin mektubuna cevap yazıp Tahir'in kurtarıldığını bildirirler. Zühre sevinir.

Tahir Göl Han'ın sarayında kırk gün kalır. Bu geçen zaman boyunca Göl Han'ın kızlarının üçü de Tahir'e âşık olurlar, fakat Tahir'in gönlü Zühre'de olduğu için bu kızlara hiç ilgi duymaz. Kızlar bundan dolayı Tahir'e öfkelenip ona kötülük yapmayı düşünürler. Tahir gece gizlice kaçar. Bir gece bir gün yürüdüktan sonra bir çeşme başında biraz dinlenir, abdest alıp namaz kılar ve sonra Allah'a yalvarıp Zühre'ye sağ selâmet kavuşmayı diler. Biraz uykuya dalar, kulağına bir at kişnemesi gelir. Uyanıp bakınca ak elbiseli bir kişinin kara bir at üstünde yaklaştığını görür. Bu, Hızır aleyhisselâmdır. Tahir'i atına

alır, “gözlerini yum!” der. Tahir yumar. “Aç!” der. Tahir gözlerini açar. Bir de bakar ki Zührenin köşkünün yanındadır. Hayretler içinde kalır. Derhal dadısının evine gider. Başından geçenleri anlatır. İki gün evde kalır, üçüncü gün kulağına davul ve zurna sesi gelir. “Bu nedir”? diye sorar. Dadısı Zühre’nin bir padişahın oğluyla düğününün yapılmakta olduğunu haber verir. Tahir’in aklı başından gider. Bir süre sonra kendine gelir. Gizlice Zühre’nin düğününe gitmek ister ve tanınmamak için dadısından bir kadın elbisesi ister. Dadısı bu fikirden onu vazgeçirmek için ısrar ederse de başarılı olamaz.

Ertesi gün Tahir dadısının verdiği kadın elbisesini giyer, bir yabancı kız gibi düğüne gider, kızların toplandığı yere girer. Kızlardan bir kısmı saz çalıp türküler söyler, diğerleri dinler ve bu şekilde eğlenmektedirler. Güzel saz çalıp, iyi türkü söyleyen kızlardan bazısını Zühre yanına çağırıp dinler, duygulanıp bazısına saziyle karşılık verir. Bir ara kızların bulunduğu tarafta bir kız dinlenmek için sazını yere koyar. Bir yabancı kız kılığındaki Tahir bu sazı alıp çalmaya başlar ve şu türküyü söyler:

Köküregimde tüyün Tafmayman toynu küyün
Dosdan ayrılğan günüm Kıyamet gündür bu gün.

Bu yabancı kızın saz çalışı, şiir söyleyişi, yanık sesi kızların çok hoşuna gider. Hemen Zühre’ye haber verirler. Zühre onu yanına çağırır. Yer gösterip oturtur. Kızlar şerbet verirler. Sonra Tahir saz çalıp şu türküyü söyler:

Aşıkman kana kana Söyleymen yana yana
Aytıǵız asil kızlar Aşık neden yibana?

Buna Zühre şöyle karşılık verir:

Göz yaşım tügül tegin Aldırdım elimdekin
Här gelgen halım soray Heç bilmey gönglümdekin.

Tahir: *Aşıklık aldı meni Bolmayman andan taya*
Kim söyse hannı kızın Kıyınzı bolur zaya.

Zühre: *Tabuşdursun Hudayım Här kimni gereğine*
Hannı kızın söygenni Tüyündür yüregine.

Tahir: *Eki dos birbirine Kıyının soramaymu?*
Eki söygen bir bolup Koşulsa yaramaymu?

Zühre: *Yüregim yanıp bara Köküregim otludur*
Eki söygen bir bolup Koşulma umutludur.

Neticede Zühre bu yabancı kızın Tahir olduğunu anlar. Dadısına durumu anlatır, ona bir avuç altın verir, “Tahir’i bu gece burada alıkoy!” der. Sonra başkaları kuşkulananmasın diye birkaç kızı daha dinler. Akşam vakti olur.

Zühre'nin dadısı Tahir'i kimsenin olmadığı bir eve götürür. Zühre'de oraya gelir. Âşık ve maşuk kucaklaşırlar. Zühre "atam beni falan padişahın oğluna zorla veriyor, ben onu istemiyorum" diye olanları Tahir'e anlatır ve birlikte kaçıp kurtulmak için şu plânı yapar: Ertesi gün Zühre hamama gidecek, yanında Tahir, iki de dadıları ve üç hizmetçi kız olacak. Hamamdan çıkınca Zühre ve Tahir kaçacaklar. Bu plânı Tahir beğenir. Ertesi gün bunlar ata binip yedi kişi hamama giderken Arap köle bunları gözetler Tahir'den şüphelenir ve şu şiiri söyler:

Katunlar minip bara Tamaşasına kara
Tahir yimik kurç yigit Katun suratda bara.

Tahir bunu söyleyen kim acaba diye dönüp bakınca Arap köle Tahir'i tanır. Zühre bunu fark eder. Tahir'e "Arap seni tanıdı, hamama girme, atın birine bin ve git!" der. Fakat Tahir tanınmadığını sanarak Zühre'yi dinlemez, hamama girerler.

Arap köle hemen padişaha varıp haber verir. Padişah, Tahir'i yakalamak için derhal beş bin asker gönderir. Askerler hamamı kuşatır. Hizmetçi kızlardan biri hamamdan dışarı çıkar, askerleri görünce içeri girip Tahir ile Zühre'ye dışarıda askerler olduğunu haber verir. Tahir dışarı çıkıp askerlerle vuruşmaya başlar. Pek çoğunu öldürür. Padişah beş bin asker daha gönderir. Askerler kemend atıp Tahir'i tutarlar, padişaha iletirler. Padişah "tez boynunu vurun!" diye emreder. Vezirler, âlimler böyle cesur bir yiğidin bir gün gerek olabileceğini söyleyerek Tahir'in kanının bağışlanmasını dilerler. Fakat padişah "onun yüzünden ne kadar fitne oldu, görmüyor musunuz? Ancak şu şartla hayatını bağışlarım, Tahir üç beyit söylesin, içinde ne beni ansın ne de Zühre'yi, eğer bunu yapamazsa ant içtim onu öldürtürüm" der. Tahir üç beyit söyler.

Birinci beyit: *Aşıklıkni çaynasa Avrulu bolur savlar*
Tahirni macnun yimik Makanı bolsun tavlar.

İkinci beyit: *Kıyınım köpdür meni Allah sıylasın seni*
Netgenmen bu dünyğa? Daim yılata meni.

Tam bu sırada Zühre hamamdan gelir. Babasıyla Tahir arasında olanlardan haberi yoktur. Babasının huzurunda Tahir'in şiir söylediğini görünce "Tahir beni şiirinde ansa, babam bize merhamet etse ve beni Tahir'e verse" diye düşünüp ümitlenir. Zühre'yi karşısında gören Tahir üçüncü beyti söylemeye başlar:

Habarim yok özümden Söyünç mü bu vay mu bu?
Karşımda şavla bergen Zuhra mu bu, ay mu bu?

Padişah Tahir'den bu beyti işitince cellâda "tez bunun boynunu vur!" diye emreder. Hiç kimse bir şey söyleyemez. Tahir cellâttan biraz süre ister, abdest alıp iki rekât namaz kılar, dua edip Allah'dan canını almasını diler ve o an canını Allah'a teslim eder. Bunu gören Zühre'nin aklı gider. Padişah, kızını tedavi için hekimler getirtir, fakat çare olmaz. Hekimin biri "bunun çaresi, Tahir'in etinden biraz kesip gizlice Zühre'ye yedirmektir" der. Fakat Zühre bunu anlar, yemez, babasına şunu söyler:

Arıv görünse yaray

Eki süygen yanaşa

Mende getecek boldum

Sen indi rahat yaşa.

Zühre Tahir'in cesedi üstüne kapanıp ağlar ve orada canını verir. Zühre'nin öldüğünü gören Arap hançerini çıkarıp kendini öldürür.

Bu olanlardan padişah ve hanımı çok pişman olurlar, vezirler, âlimler, halk herkes matem tutar. Tahir ve Zühre'yi yan yana iki mezara koyarlar. Arap köleyi de onların ayak ucuna bir mezar kazıp gömerler. Zühre'nin mezarında bir ak gül, Tahir'in mezarında bir kırmızı gül biter. Arap kölenin mezarında da bir kara çalı biter. Her yıl baharda bu iki gül açılıp kavuşmak için birbirine doğru uzansa, Arap kölenin mezarındaki kara çalı güllerin arasına girip kavuşmalarına engel olur. Mezarı ziyaret edenler bu kara çalıyı her yıl keserler, fakat ertesi yıl o çalı yine biter ve güllerin kavuşmasına yine engel olur.

Burada özetini verdiğim Tahir ile Zühre'yi Kumuk şivesine tercüme eden Abu Sufyan bunu hangi eserden ve hangi dilden Kumukçaya çevirdiğini belirtmiyor. Ancak bazı Türk şivelerinde *Tahir ile Zühre* adıyla telif edilmiş ve yayımlanmış olan eserlerle bu Kumukça tercümeyle mukayese edince bu tercümenin İkbâl Kütüphanesi (sahibi Hüseyin) tarafından İstanbul'da muhtelif tarihlerde yayımlanmış olan nüshadan yapıldığı anlaşılmaktadır.

Mütercim tercüme yaparken hâdiseleri değiştirmeden olduğu gibi anlatmıştır. Şiirlerin tercümesinde de manaya bağlı kalmış, fakat vezin ve kafiye gereği olarak Kumuk şivesindeki kelimeleri kullanmıştır. Bu tercümenin hem nesir hem nazım kısmında mütercim çok başarılı olmuştur.

Tahir ile Zühre destanı geniş bir alana yayıldığı için bu gibi halka mal olmuş destanların anlatıldığı yörelere göre benimsenmesi ve bazı mahallî değişikliklere uğraması tabiidir. Nitekim Tahir ile Zühre'nin Özbekçe yayımlanmış nüshasında pek çok farklı hususlar vardır. Ancak bizim burada söz konusu ettiğimiz Kumukça Tahir ile Zühre destanının içinde geçen bazı yer adları bu destanın asıl çıkış yerinin Türkiye'de güneydoğu Anadolu bölgesi olduğunu göstermektedir. Meselâ Tahir'in ilk sürgüne gönderildiği Mardin şehri bu böl-

gededir. Daha sonra bir sandık içinde sala konup atıldığı ırmağa Şat suyu denilmektedir. Şatt Arapça bir kelime olup "büyük ırmak" anlamındadır. Nitekim Dicle ile Fırat ırmakları Kurna'da birleşince Şatt veya Şattu'l-arap adını alırlar. Padişahın Tahir'i attırdığı Şat suyu her halde Dicle veya Fırat ırmağı olmalıdır. Bunlar da aynı bölgeden akan ırmaklardır. Müslüman şark milletlerine ait aşk hikâyeleri ve destanlarda en çok geçen bölgelerden biri de güneydoğu Anadolu bölgesi olduğu için, bu bölgenin Tahir ile Zühre destanında da en önemli yeri alması normal sayılmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

Tevatür ile meşhur ve mütearef olan Aşık Garip hikayesi ile kenarında Tahir ile Zühre hikayeleri vaz olunarak tab olunmuştur. İstanbul 1331 (1915) Ali Raif Efendi Matbaası. 32 s.

Tahir ile Zühre 20 adet nadide resimlerle müzeyyendir. Dördüncü tab. Sahip ve naşiri : İqbal Kütüphanesi sahibi Hüseyin. İstanbul, Ma'rifet Matbaası 1928, 20.00x14.00 cm, 80 s. Arap harfleriyle, (İ.Ü.Ed. Fak. TDE Bölümü Ktp. No 8477).

ṬĀHİR ZUHRĀ Mütercimühü ve mürettibühü al-âlim al-münaqqid va'l-fâzil al-Mütevaqqid hâdimu vaṭanihi Abū Sufyān ibn al-Qāzī al-marḥūm al-Ḥāc Akay ad-Dağistānī al-Gazānşi. Mütercimni ḥarcı bulan basıldı. Buynaqskda ḥökümet naşriyatı maṭba'asında ṭab olundu. 1928 yılda. Tirajı 1.000 nüshadır. Zakaz nomır 327, dağlıt nomır 195. (Sayfaların ebadı 26.00x17.00, yazılar 22.50x14.00, 24 sayfa, her sayfada 27 satır var. Harekeli ve yeni imlâya uydurulmuş Arap harfleriyle).

MUHARREM Zeki Korgunal. *Tahir ile Zühre*. İstanbul, Bozkurd Basımevi, 1934, 88 s. 1936, 79 s.

ZORLUOĞLU, Z. T.: *Tahir ile Zühre*. İstanbul, Türkiye Basımevi 1936, 87 s.

Tahir ile Zühre İstanbul. Yeni Basımevi 1944. 43 s.

Tahir ile Zühre İstanbul, Maarif Kitaphanesi, 1956, 1959, 47 s; 1975, Resimli 77 s.

GÜNEY, Eflatun C., *Tahir ile Zühre*. İstanbul, Yeni Matbaa 1960, 60 s.

N. B., *Resimli tam Tahir ile Zühre*. İstanbul, Sıralar Matb. 1968, 48 s.

TİMUÇİN, AFŞAR, *Tahir ile Zühre. Destan*. İstanbul, Başaran Matbaası 1968, 48 s.

TÜRKMEN, Fikret, *Tahir ile Zühre*. Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1983, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 477, Kültür Eserleri Dizisi: 12, 288 s.

Tâhir va Zuhra Aytuvçı: Zâvânbibi Samirsakova. Yâzip âluvçı: Büyük Kerim. Kukon, 1935 yıl, inv. No 421 a. Naşrga tayyârlâvçılar: M. İ. Afzalov va H. Rasul.

Tâhir va Zuhra. Özbek Halk ertekleri . İkki Tomlik. I Tom. Tuzuvçılar: M. İ. Afzalov, H. Rasulev, Z. Husainova. Özbekistan SSR Davlat Badiiy adabiyat naşriyati. Taşkent 1960. S.: 127-138.

RADLOFF, Wilhelm., *Proben der Volkslitteratur der türkischen Stämme. VI. Theil: Dialect der Tarantschi*. St. Petersburg 1886, s.: 180-188; *VII. Theil: Die Mundarten der Krym*. St. Petersburg 1896, s.: 327-347.

BORATAV, Pertev, Naili., *L'épopée et la "hikaye"*. PhTF II. Wiesbaden 1964. s. 11-44.

BENZING, Johannes, *Die türkmenische Literatur*. PhTF II, Wiesbaden 1964. s.: 721-741.

HELİLOV, Penah, *SSRİ Halkları edebiyatı. Ali mekteblerin filoloji fakültesi için derslik II. hisse. Yeniden işlenmiş ikinci neşri*. Bakı, Maarif neşriyyatı 1977. 361